

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду, која је донета на седници од 12. фебруара 2018. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Мирослава Ђорђевића под насловом: „**Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела**“. Након што смо прегледали достављени рукопис докторске дисертације и извршили оцену, достављамо Наставно-научном већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату

Мирослав Ђорђевић је рођен 2. фебруара 1962. године у Зрењанину, где је завршио основну и средњу школу. Током средњошколског образовања награђен је дипломама "Светозар Марковић" и "Вук Караџић". Дипломирао је на Правном факултету Универзитета у Београду 1988. године, а током студирања је добио посебну диплому и новчану награду од Факултета за постигнут одличан успех на I години студија.

Након дипломирања аутор је, као волонтер, обављао послове судијског приправника у Вишем суду у Зрењанину, а потом и адвокатску приправничку вежбу у адвокатским канцеларијама у Зрењанину. Од јуна 1990. године до фебруара 1993. године, радио је као секретар у тадашњем ДП "Вележ" из Житишта. Правосудни испит је положио 27. фебруара 1991. године, а од 26. фебруара 1993. године је уписан у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине. Пред Правосудним центром за обуку и стручно усавршавање Београд, стекао је сертификат о поседовању посебних знања из области права детета и кривичноправној заштити малолетних лица. Исто тако, у организацији Правосудног центра, Центра за права детета и UNICEF-а за Србију и Црну Гору

– канцеларија у Београду, стекао је и сертификат о поседовању посебних знања из области права детета и преступништва младих.

Бави се адвокатуром у властитој адвокатској канцеларији у Зрењанину, почев од дана уписа у Именик адвоката АКВ до данас, непрекидно више од 25 година. У Адвокатској комори Војводине обавља функцију заменика дисциплинског тужиоца, а члан је и Комисије за прописе и правну праксу из области казненог права.

Докторске академске студије уписао је на Правном факултету Универзитета у Београду 2010. године – студијски програм кривичноправних наука. У току 2011. године одбранио је, са оценом 10, преддокторски рад на тему "Условна осуда са заштитним надзором у кривичном праву Републике Србије". Семинарски рад на тему "Мера безбедности обавезно лечење наркомана и мера безбедности обавезно лечење алкохоличара у Кривичном законнику Србије", одбранио је са одликом 2013. године.

Говори енглески, а солидно се служи руским језиком.

Кандидат је објавио научни чланак „Прање новца у српском кривичном праву“, *Crimen*, бр. 2/2016, стр. 138-155.

2. Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата Мирослава Ђорђевића носи наслов „Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела“, има 606 страница А4 формата (фонт *Times New Roman* 12, проред основног текста 1.5, маргине 30 mm) и у потпуности је у складу са захтевима Универзитета у Београду у погледу форме и садржаја докторске дисертације. Дисертација садржи насловну страну на српском и енглеском језику, страну са информацијама о ментору и члановима комисије, страну са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, укључујући резиме на српском и енглеском језику и кључне речи, шест страница садржаја, попис литературе са пописом правних прописа и међународних извора на 14 страница и биографију аутора. Истраживачку грађу за докторску дисертацију чине уџбеници, коментари закона, разни монографски научни радови, зборници радова, научни чланци и студије, законски текстови, међународни документи и судска пракса.

Садржајем дисертације обухваћен је Увод (стр. 1–10), девет поглавља рада (стр. 11–582), која су логично подељена у одељке и мање целине, те Закључак (стр. 583–592). Рад има укупно 1314 фуснота у тексту. Списак коришћене литературе обухвата 140 библиографских јединица, док остали материјал чине наведени правни прописи и међународни извори.

3. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација под називом „Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела“ за предмет има интегрално и систематско проучавање кривичноправног феномена одузимања имовине која потиче од кривичног дела, односно одузимање криминалне имовинске вредности. У том оквиру, нарочита пажња се посвећује (класичној) мери одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом и (новој) мери одузимања имовине проистекле из кривичног дела. Поред ових специфичних кривичних мера, истражени су и други механизми и установе којима се, у суштини, постиже исти ефекат (нпр. имовинскоправни захтев оштећеног), као и могућност примене појединих кривичних дела у ту сврху (нпр. праће новца). При томе, анализа и истраживање других института је остварено само у мери у којој су они повезани са установом одузимања имовине потекле од криминала. Исто тако, одређена пажња је посвећена и потенцијалима одузимања криминалне имовине изван оквира кривичног права. Истраживања у овој дисертацији су усмерена, преваходно, на домаће кривично право и законодавна решења која одговарају српском кривичном праву и правном систему. У раду се даје теоријска обрада мера и повезаних института, који се односе на одузимање имовинске вредности постигнуте криминалом. Ово нарочито обухвата истраживање њихове правне природе, међусобних веза и односа, као и њихово правно појмовно одређење. Такође, спроведено је и одговарајуће истраживање нормативног регулисања одузимања имовине потекле од криминала и питања која се постављају у практичној примени и судској пракси. Институт одузимања криминалне имовине је у овом раду анализиран и обрађен, пре свега, као материјална установа кривичног права, при чему су процесноправни институти разматрани у потребној мери и повезано са материјалноправним карактером одузимања. У истраживању је значајна пажња посвећена и решењима која су заступљена у

упоредном праву и у међународним изворима, као и ставовима израженим у судској пракси Европског суда за људска права.

Циљ рада је да се прикаже и критички испита целина установа, модела и механизма одузимања криминалне имовинске вредности у нашем кривичном праву и правном систему уопште. При томе, на основу истраживања међународних и упоредноправних решења, као и домаћег законодавства, општи циљ дисертације је идентификовање једног, више или мање повезаног и релативно самосталног, скупа института и механизма одузимања криминалне имовине, који би вредео за српски кривичноправни систем. Због бројних контроверзи и дијаметрално супротних схватања у нашој литератури, посебан циљ дисертације јесте да истражи српски модел проширеног одузимања, да идентификује његову правну природу и предложи решења која би га учинила бољим, у смислу избалансираног односа са класичним принципима кривичног права и обезбеђењем права на мирно уживање имовине и права на правично суђење.

Постављени циљеви дисертације, као и природа и обим предмета истраживања, определили су и одговарајући методолошки приступ. Примењене су карактеристичне методе научног истраживања за дату научну област. Поред незаобилазног догматског метода, у свим његовим облицима који се примењују за тзв. тумачење права у ужем смислу (по каскадном редоследу: језичко, систематско, историјско и циљно тумачење права), а по потреби и у облицима путем којих се попуњавају правне празнине (аналогија, разлог *a contrario*, уско тумачење изузетака и тумачење права помоћу општих правних начела), примењен је нормативни метод, ради истраживања структуре, односа и повезивања правних норми којима је у нашем правном систему регулисана област одузимања имовине учиниоцима кривичних дела. У раду је коришћен и аксиолошки метод, у сврху вредносног квалификовања постојећих и аргументације нормативних решења *de lege ferenda*. У циљу провере и доказивања постављених хипотеза примењен је и лингвистички метод ради сазнавања, описа и објашњења правних решења *de lege lata* и предлагања употребе одговарајуће правне терминологије убудуће. Код аргументације ставова који произлазе из истраживања употребљен је и логички метод, по правилима топике и формалне логике. Значајан део истраживања вршен је каузално-експликативним методом у сврху сагледавања настанка мере

одузимања имовинске користи, односно мере одузимања имовине проистекле из кривичног дела, као и њихове еволуције и повезаности са другим друштвеним и правним појавама. У вези са тим је коришћен и историјски научни метод. Сличности и разлике истраживаних института са историчким правним феноменима у другим правним системима утврђиване су применом компаративног научног метода.

На основу истраживања је донето више закључака и формулисан одређени број предлога *de lege ferenda*.

У раду је уочено неколико главних облика одузимања криминалне имовине. Као основни концепт идентификовања криминално стечене имовине препознат је онај који се односи на утврђено постојање узрочно-последичне везе између учињеног кривичног дела и прибављене имовинске користи. Тај облик одузимања је означен као редовно одузимање и прописан је у чл. 91–93 КЗ, као мера одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом. Међутим, ограничени домет ове мере узроковао је потребу за обликовањем једног еластичнијег механизма, који омогућава да се одузме и она криминална имовинска вредност која измиче класичној мери редовног одузимања. То је установа тзв. проширеног одузимања имовине криминалног порекла, која је у наш правни систем уведена Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела од 2008. године. За разлику од модела редовног одузимања, примена установе проширеног одузимања не укључује утврђивање директне узрочно-последичне везе између учињеног дела и стечене имовинске вредности. Уместо тога, институт проширеног одузимања се заснива на законској правној претпоставци о имовини проистеклој из кривичног дела. У раду се закључује да је српски модел проширеног одузимања тек у почетним фазама свог развоја и да га треба значајно допунити ради усклађивања са принципима домаћег правног система и међународним стандардима људских права. У том погледу је дат низ предлога *de lege ferenda*. Такође, респективни потенцијали у погледу одвајања имовинских плодова криминала од учинилаца, везују се и за одређене некривичне механизме. То су, пре свега, различити грађанскоправни модели, као и одузимање криминалне имовине у управном правном поступку. У дисертацији се указује да, поред кривичноправних механизма и института, у нашем правном систему, уз одређена прилагођавања, има места за увођење и

модела одузимања криминалне имовине који гравитирају другим правним областима.

4. Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

Кандидат је у раду пошао од следећих хипотеза:

1) *Да ли је, у погледу мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом из чл. 91–93 српског КЗ, оправдано њено задржавање у оквиру кривичног права, да ли она доприноси остваривању заштитне функције кривичног права и осећању правичности код грађана, као и да ли је основано њено сврставање у посебне (sui generis) кривичноправне мере?*

У раду је свеобухватно истражена наведена мера, како са кривичноправног, тако и са нормативно неутралног економског аспекта. Анализирана је њена амбивалентна структура и доминантна обележја, правна природа, као и услови за практичну примену и дејства. Оцена о оправданости задржавања мере редовног одузимања имовине криминалног порекла у оквирима кривичног права, о њеном дејству и правној природи, дата је након историјскоправног, позитивноправног и упоредноправног разматрања решења и свих релевантних питања и дилема.

2) *Да ли је оправдана примена мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом и у случајевима када не дође до доношења судске одлуке којом се учиниоцу изриче нека кривична санкција (или се ослобађа од казне)?*

Полазиште за разматрање ове помоћне хипотезе је нађено у утврђеној правној природи мере редовног одузимања, њеној сврси и несумњивом предметном, тзв. *in rem* дејству. Када је судском одлуком утврђено извршење кривичног дела (чл. 91, ст. 2 КЗ) и, следствено, узрочно-последична веза између учињеног дела и стечене имовинске користи, нема разлога да било које лице (учинилац, односно треће физичко или правно лице), задржи имовинску корист која је плод криминалне делатности и која не ужива било какву правну заштиту.

3) *Да ли је ради потпуности негирања имовинских ефеката учињеног кривичног дела оправдано да се у кривичном праву одржи систем тзв.*

одузимања у замену, односно одузимања друге имовинске вредности или обавезивање учиниоца на плаћање одговарајућег новчаног износа, увек када се оригинално постигнута имовинска корист не може одузети?

Ова помоћна хипотеза је, у суштини, повезана са претходно постављеном хипотезом. С обзиром на начелну забрану богаћења путем криминала, полазну основу за истраживање горње хипотезе треба наћи у предметном тј. *in rem* дејству института одузимања криминалне имовинске вредности. Систем тзв. одузимања у замену прати криминалну имовину, док је персонални аспект, односно личност учиниоца у другом плану. У том смислу, овај систем се појављује и као повезујући елемент између мере редовног и мере проширеног одузимања имовинске вредности потекле од криминала.

4) Може ли се идентификовати јединствени виши кривичноправни институт одузимања имовинске вредности криминалног порекла, који обухвата меру одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом и меру одузимања имовине проистекле из кривичног дела, као своје модалитете?

Научно разматрање сродности установе редовног одузимања и установе проширеног одузимања криминалне имовине је веома важно. Ово, како због њиховог категорисања у догматскоправном смислу, тако и због потреба примене у пракси. Методолошки пут, којим се може утврдити степен и мера сродности установе редовног и проширеног одузимања, треба наћи у упоредној анализи њихове структуре и правне природе. Такође, пројектована сврха њиховог прописивања и примене може указати на сродност ових мера.

5) Да ли мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела, доминантно припада свету установа материјалног или процесног кривичног права?

Утврђивање природе установе проширеног одузимања имовине потекле од криминала је битно, нарочито због различитог дејства заштите коју пружа корпус зајемчених основних људских права и слобода, пре свега право на мирно уживање своје имовине и начело законитости, на материјалне, односно процесне кривичноправне институте. Материјални институти кривичног права су далеко осетљивији на захтеве за поштовањем наведених права и принципа, док су процесне кривичноправне мере, углавном, изван њиховог дејства.

6) *Уколико се узме да је проширено одузимање криминалне имовине, преваходно, материјални кривичноправни институт, може ли он бити у потпуности усклађен са захтевима за поштовањем принципа правне државе и основних људских права и слобода?*

Потребно је да се истраживање наведене хипотезе изврши, најпре, на начелном нивоу установе проширеног кривичног одузимања, а потом и на нивоу конкретног механизма по којем се остварује ово одузимање у позитивном српском кривичном законодавству. Проширено одузимање криминалне имовине има потенцијал на наруши традиционалне принципе кривичног права. Међутим, уколико се обликује тако да се рестриктивно примењује, уз уважавање избалансираног односа између општег и појединачног интереса с обзиром на значај улога, може се добити институт који је компатибилан са правним системом и унутрашњим правним принципима.

7) *Да ли установа проширеног одузимања имовине потекле од криминала нужно захтева пребацивање терета доказивања на пасивног субјекта поступка одузимања?*

Мера проширеног одузимања се заснива на законској материјалноправној претпоставци да имовина која подлеже одузимању потиче од криминала. Отуда је одређено померање терета доказивања нужан процесни корелат наведене законске претпоставке. Задатак истраживања јесте да се изнађу могућности за што мању интервенцију у односу на класичан концепт, по којем је *onus probandi* на тужиоцу. Одређена подела терета доказивања, уместо његовог пребацивања, биће постигнута уколико се елементи за формирање законске претпоставке о криминалном пореклу спорне имовине допуне утврђивањем извесних објективних фактичких околности које, заједно са осудом за прописано кривично дело, индицирају извесну узрочно-последичну везу између имовине која подлеже одузимању и њеног криминалног извора.

8) *Да ли у оквиру истог правног система могу коегзистирати кривични и грађанскоправни, односно и други некривични механизми проширеног одузимања? Ако је одговор потврдан, да ли је то могуће и у постојећем српском правном систему?*

Истраживање ове хипотезе заснива се на проучавању међународних извора и, нарочито, упоредноправних решења и праксе. Полазећи од тога да је

одузимање имовине која је плод криминалног деловања, углавном, вредносно неутралан чин, долази се до закључка да се различити механизми њеног одузимања међусобно не искључују. За српски правни систем је прилично неубичајено, али не и немогуће, обликовати механизме одузимања криминалне имовине који би припадали различитим правним областима.

9) *Да ли има простора за de lege ferenda побољшање српског модела одузимања имовине проистекле из кривичног дела и његову већу усклађеност са међународним стандардима људских права и принципима правне државе?*

Наш позитивноправни модел проширеног одузимања криминалне имовине је у почетној, донекле рудиментарној, фази свог развоја. Неопходан је истраживачки напор за његово додатно обликовање, доградњу и усклађивање са стандардима заштићених људских права и слобода. При томе, нужно је испитати да ли традиционални принципи кривичног права могу бити, у најмањој могућој мери, прилагођени у сврху обликовања једног избалансираног механизма проширеног одузимања који би одговарао српском правном систему.

10) *Може ли се у српском кривичноправном систему идентификовати један одређени скуп мера и института који функционишу у правцу одузимања имовине криминалног порекла, и који се може издвојити у релативно самосталну целину?*

Истраживање у наведеном правцу је значајно, јер се одузимање имовинске вредности стечене криминалом остварује посебним, односно *sui generis* кривичноправним мерама, при чему и оно одузимање које се постиже класичним и пунитивним инструментима кривичног права има, у делу који се односи на одузимање, превасходно стварну тј. *in rem* природу. Отуда је смислено говорити о једном, релативно издвојеном, скупу установа намењених одузимању криминалне имовине. Истраживање таквог скупа има не само академски домаћај, него и велики практични значај.

5. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација „Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела“, поред увода, закључка, списка литературе, правних прописа и међународних извора, садржи следећих девет поглавља: Настанак, историјски

развој и упоредноправни преглед одузимања имовине учиниоцима кривичних дела, Развој мере одузимања имовине учиниоцима кривичних дела у нашем кривичном праву, Правна природа института одузимања имовине учиниоцима кривични дела, Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом, Одузимање имовине проистекле из кривичног дела – општа питања, Одузимање имовине проистекле из кривичног дела у нашем праву, Прање новца и криминализација других делатности као облик одузимања имовине потекле из кривичног дела, Одузимање имовине противправног карактера у другим областима казненог права и Алтернативе одузимању имовине учиниоцима кривичних дела у некривичних (грађанским и управним) поступцима.

У *уводним напоменама* (стр. 1–10), појашњен је предмет и циљ истраживања, разлог одабира теме и појашњена је структура рада.

Поглавље 1., под насловом „Настанак, историјски развој и упоредноправни преглед одузимања имовине учиниоцима кривичних дела“ (стр. 11–47), обухвата следеће целине: 1.1. Појава, развој и разлози за одузимање имовине учиниоцима кривичних дела, 1.2. Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела у упоредном праву (преглед система за одузимање имовине криминалног карактера), 1.2.1. Италија, 1.2.2. Велика Британија, 1.2.3. Ирска, 1.2.4. Холандија, 1.2.5. Белгија, 1.2.6. Немачка, 1.2.7. Аустрија, 1.2.8. Француска и 1.2.9. САД.

У поглављу 1. дисертације излаже се уводна материја која се односи на појаву, односно настанак, историјски развој и упоредноправни преглед одузимања имовине учиниоцима кривичних дела. Објашњени су разлози појаве посебне установе одузимања имовине повезане са криминалом, уз одговарајући упоредни преглед развоја овог института у најзначајнијим компаративним јурисдикцијама.

Поглавље 2., под насловом „Развој мере одузимања имовине учиниоцима кривичних дела у нашем кривичном праву“ (стр. 48–80), обухвата следеће целине: 2.1. Период од 1959. до 1976. године, 2.2. Период од 1976. године до 2005. године, 2.3. Период од 2005. године до данас, 2.4. Одузимање имовинске користи у поступку за кривична дела организованог криминала и 2.5. Увођење проширеног одузимања имовине учиниоцима кривичних дела по Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.

У поглављу 2. дисертације се приказује развој установе одузимања криминалне имовине у нашем праву. Обрађен је сваки карактеристичан историјски период, почев од времена пре појаве посебне установе намењене одузимању криминалне имовинске користи, па до њеног обликовања, преко кривичне санкције (мере безбедности), до мере *sui generis* одвојене од система кривичних санкција. Указано је на одвајање специфичне установе, односно мере одузимања имовине проистекле из кривичног дела, уз претходну обраду њене претече у решењима за одузимање имовинске користи у поступку за кривична дела организованог криминала.

Поглавље 3., под насловом „Правна природа института одузимања имовине учиниоцима кривични дела“ (стр. 81–142), обухвата следеће целине: 3.1. Схватања о правној природи мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом (редовно одузимање), 3.1.1. Одузимање имовинске користи као казна, 3.1.2. Одузимање имовинске користи као мера безбедности, 3.1.3. Одузимање имовинске користи као специфична кривична санкција, 3.1.4. Одузимање имовинске користи као специфична правна последица кривичног дела односно правна последица осуде, 3.1.5. Одузимање имовинске користи као фискална мера, 3.1.6. Одузимање имовинске користи као имовинскоправна мера, 3.1.7. Одузимање имовинске користи као специфична кривичноправна мера, 3.2. Схватања о правној природи мере одузимања имовине проистекле из кривичног дела (проширено одузимање), 3.2.1. Схватања у иностраној литератури, 3.2.2. Схватања у нашој правној литератури, 3.2.2.1. Проширено одузимање као казна или мера *sui generis*, 3.2.2.2. Проширено одузимање као казна конфискације имовине, 3.2.2.3. Проширено одузимање као новчана казна, 3.2.2.4. Проширено одузимање као мера безбедности, 3.2.2.5. Проширено одузимање као правна последица осуде, 3.2.2.6. Проширено одузимање као процесна мера, 3.3. Однос између мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом и мере одузимања имовине проистекле из кривичног дела у нашем кривичном праву и 3.4. Основ одузимања имовине учиниоцима кривичних дела.

Поглавље 3. дисертације обухвата детаљно истраживање правне природе, како мере редовног, тако и мере проширеног одузимања имовинске вредности постигнуте криминалом. Потврђена је сродност наведених правних

установа, те је подробно истражен њихов међусобни однос у нашем кривичном праву.

У поглављу 4., под насловом „Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом“ (стр. 143–241), обрађена су следећа питања: 4.1. Обавезност одузимања имовинске користи, 4.2. Утврђивање имовинске користи и предмет одузимања, 4.2.1. Висина имовинске користи и трошкови учиниоца, 4.2.2. Висина имовинске користи и вредност личног рада учиниоца, 4.2.3. Висина имовинске користи и промена вредности предмета који је стечен кривичним делом, 4.2.4. Висина имовинске користи и продаја предмета који је стечен кривичним делом по цени различитој од тржишне цене, 4.2.5. Висина имовинске користи и немогућност да се од учиниоца одузме предмет прибављен кривичним делом, 4.2.6. Предмет одузимања кад учинилац новцем стеченим кривичним делом купи неке друге предмете, 4.3. Услови и начин одузимања имовинске користи, 4.3.1. Услови одузимања имовинске користи, 4.3.1.1. Постојање имовинске користи, 4.3.1.2. Постојање одлуке којом је утврђено извршење кривичног дела, 4.3.1.3. Непостојање имовинскоправног захтева, 4.3.2. Начин одузимања имовинске користи, 4.4. Одузимање имовинске користи од трећег лица (правног или физичког лица), 4.5. Могућност и начин замене предмета имовинске користи, 4.6. Заштита оштећеног, 4.7. Одузимање имовинске користи у поступку по правним лековима, 4.7.1. Општа разматрања, 4.7.2. Одузимање имовинске користи као основ за побијање одлуке жалбом, 4.7.3. Забрана *reformatio in peius* и мера одузимања имовинске користи, 4.7.4. Институт *beneficium cohaesionis* и мера одузимања имовинске користи, 4.7.5. Ванредни правни лекови и побијање одлуке о одузимању имовинске користи, 4.7.5.1. Захтев за понављање кривичног поступка и побијање одлуке о одузимању имовинске користи, 4.7.5.2. Захтев за заштиту законитости и побијање одлуке о одузимању имовинске користи, 4.8. Имовинскоправни захтев, 4.8.1. Општа разматрања, 4.8.2. Остваривање имовинскоправног захтева у кривичном поступку и 4.8.3. Однос између мере одузимања имовинске користи и имовинскоправног захтева.

Поглавље 4. се односи на разматрање, готово свих, теоријских и практичних питања одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом. Резултати ових истраживања омогућавају сагледавање потенцијала и крајњих домета самог института. Овде се разматрају и одређена процесноправна

питања, повезано са материјалном правном природом мере одузимања имовинске користи. Имовинскоправни захтев је, такође, предмет разматрања у овом поглављу, због своје директне повезаности са применом наведене мере.

Поглавље 5., под насловом „Одузимање имовине проистекле из кривичног дела – општа питања“ (стр. 242–322), састоји се из следећих ужих делова: 5.1. Међународноправни оквир и разлози појаве, 5.2. Однос са важећим и општеприхваћеним међународноправним стандардима људских права (право на мирно уживање имовине, право на правично суђење и забрана ретроактивне примене кривичног закона) и релевантни међународни документи које је потврдила Република Србија, 5.2.1. Заштита имовине, 5.2.2. Право на правично суђење (законске претпоставке и пребацивање терета доказивања), 5.2.3. Забрана ретроактивне примене кривичног закона и 5.3. Заштита права трећих лица и одузимање имовине проистекле из кривичног дела (међународни стандарди, пракса ЕСЈП, поступци *in rem* и заштита права трећих лица).

Поглавље 5. овог рада садржи општа разматрања у вези са установом одузимања имовине проистекле из кривичног дела. Након указивања на међународноправни оквир и разлоге појаве, анализирају се нека од најспорнијих питања у погледу односа наведеног института са општеприхваћеним стандардима људских права. Такође, овде се одређена пажња посвећује и проблематици заштите права трећих лица у поступцима за проширено одузимање криминалне имовине.

С обзиром да је дисертација превасходно усмерена на истраживање српског решења о одузимању имовине криминалног порекла, разматрању ове проблематике је посвећено посебно поглавље 6., под насловом „Одузимање имовине проистекле из кривичног дела у нашем праву“ (стр. 323–485). У том поглављу су обрађена следећа питања: 6.1. Систем одузимања имовине проистекле из кривичног дела по ЗОИПКД из 2008. године, 6.1.1. Надлежни органи, 6.1.2. Финансијска истрага, 6.1.3. Привремено одузимање имовине, 6.1.4. Трајно одузимање имовине, 6.2. *Ratio legis* измена постојећег и нови систем одузимања имовине проистекле из кривичног дела по ЗОИПКД из 2013. године са изменама и допунама из 2016. године и 6.3. Извршење и застарелост извршења правноснажне одлуке о одузимању имовине учиниоцима кривичних дела.

У шестом поглављу рада, детаљно је истражен српски позитивноправни модел проширеног одузимања криминалне имовине. Тај модел је уведен Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела из 2008. године, с тим да је његов идентитет остао очуван и у каснијем истоименом закону из 2013. године, са одговарајућим изменама и допунама од 2016. године. Овде се, уз критичка разматрања, дају и одређени предлози *de lege ferenda* ради побољшања наведеног модела и његовог даљег усклађивања са општеприхваћеним међународним стандардима људских права.

Поглавље 7., под насловом „Прање новца и криминализација других делатности као облик одузимања имовине потекле из кривичног дела“ (стр. 486–519), састоји се из следећих целина: 7.1. Уводне напомене о криминализацији прања новца, 7.2. Појава и појам прања новца, 7.2.1. Појава и циљ прања новца, 7.2.2. Појам прања новца, 7.2.3. Последице и борба против прања новца, 7.3. Правни извори о прању новца, 7.3.1. Прање новца у међународним конвенцијама, 7.3.2. Прање новца у актима Европске уније, 7.4. Прање новца у нашем праву, 7.5. Однос прања новца са одузимањем имовинске користи прибављене кривичним делом и одузимањем имовине проистекле из кривичног дела и 7.6. Криминализација незаконитог богаћења као облик одузимања имовине криминалног порекла.

У овом поглављу се разматра улога института посебног дела кривичног права, односно криминализација одређених понашања у функцији механизма одузимања имовине за коју се сумња да потиче од криминала. Нарочит значај се придаје кривичном делу прања новца и истраживању његове везе са установом проширеног одузимања криминалне имовине. Разматра се и могућност криминализације незаконитог богаћења, пре свега носилаца јавних функција, као облика одузимања криминалне имовине.

„Одузимање имовине противправног карактера у другим областима казненог права“, наслов је *поглавља 8.* (стр. 520–542). Ово поглавље је подељено на: 8.1. Општа разматрања, 8.2. Одудимање имовинске користи у привреднопреступном праву и 8.3. Одудимање имовинске користи у прекршајном праву.

Истраживања у овом делу дисертације су показала да је одудимање противзаконито стечене имовинске користи у праву привредних преступа, односно у прекршајном праву, уређено на сличан начин као и у кривичном

праву. Одређена решења у погледу поступка одузимања противзаконито стечене имовинске користи, нарочито из области привреднопреступног права за случај када је окривљено или одговорно правно лице престало да постоји, могла би *mutatis mutandis* наћи примену и у кривичном праву.

Последње, *поглавље 9.*, носи наслов „Алтернативе одузимању имовине учиниоцима кривичних дела у некривичним (грађанским и управним) поступцима“ (стр. 543–582), а састоји се из следећих делова: 9.1. Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела у грађанскоправним поступцима – разлози појаве и основе модела, 9.1.1. Грађанскоправно одузимање имовине након осуде, 9.1.2. Грађанскоправни поступак *in personam*, 9.1.3. Грађанскоправни поступци против имовине – *in rem*, 9.1.4. Грађанскоправни поступак треће стране и 9.2. Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела у административним (управним) поступцима и опорезивање криминалне добити.

Ово поглавље је посвећено истраживању алтернативних могућности одузимања имовине учиниоцима кривичних дела изван кривичног права, у грађанским и управним правним поступцима. Некривични механизми одузимања не могу супституисати кривичноправно одузимање, ако има услова за његову примену, али они имају потенцијал допунских механизма у одређеним ситуацијама (нпр. у случају доказног дефицита, када се не може обезбедити вођење кривичног поступка против одређеног лица и тсл.). У овом делу рада се дају и одговарајући *de lege ferenda* предлози, и разматра могућност увођења ових механизма одузимања у наш правни систем.

На крају, у оквиру *закључка* (стр. 583–592), сажети су главни закључци и дата су завршна разматрања у односу на предмет истраживања.

6. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Остварене резултате и научни допринос дисертације најбоље је сагледати кроз важније закључке до којих је кандидат дошао након спроведеног истраживања. То су следећи закључци:

- Могуће је, на догматском плану, идентификовати један посебан и релативно самосталан скуп установа и механизма кривичног права, чија је главна или допунска сврха да се од учиниоца, односно власника или поседника одвоји криминално стечена имовинска вредност. Такав посебан скуп института

и мера постоји и може се уочити и у српском кривичном праву. У његовом оквиру се налазе мера одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом (чл. 91–93 КЗ), мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела (уведена посебним Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела из 2008. године), установа имовинскоправног захтева оштећеног (чл. 93 КЗ), имовинске казне (новчана казна, казна потпуне или делимичне конфискације имовине – када је прописана), у мери у којој представљају одвајање имовинских плодова криминала од учинилаца, потом и мера безбедности одузимања предмета (чл. 87 КЗ), као и инструменти посебног дела кривичног права у виду прописивања појединих кривичних дела код којих се као објект радње појављује криминална имовина (нпр. праће новца, прикривање и тсл.), затим у одређеном делу такав значај имају и правила о поступању са стварима непознатог власника (чл. 154 ЗКП). У ширем смислу, поред инструмената кривичног права, овом скупу припадају и некривични механизми одузимања криминалне имовине, односно грађанскоправно одузимање и одузимање у управном правном поступку.

- Основни концепт идентификовања криминалне имовинске вредности, која подлеже одузимању, заснива се на утврђеној узрочно-последичној вези између учињеног противправног (кривичног) дела и прибављене имовинске вредности. То је суштина установе одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом тј. мере редовног одузимања.

- Мера одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом је, по својој правној природи, кривичноправна мера *sui generis*, одвојена од система кривичних санкција. Ова мера не изазива готово никакве значајне потешкоће у практичној примени и не тангира зајемчене стандарде људских права и основних слобода.

- Потпуна усклађеност мере редовног одузимања криминалне имовине са класичним принципима кривичног права, као њена највећа предност, истовремено је и њен битан ограничавајући фактор у погледу могућности одузимања знатне криминалне имовине за коју није могуће (или је значајно отежано) утврђивање узрочно-последичне везе са учињеним кривичним делом као њеним извором. Ово је суштински разлог и оправдање појаве установе тзв. проширеног одузимања имовине за коју се сумња да потиче од криминалних делатности.

- Мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела, у српском правном систему, представља материјалну кривичноправну меру *sui generis*, сличну класичној мери одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом.

- И поред сличности, и заједничке опште правне природе мере *sui generis*, установа редовног одузимања и установа проширеног одузимања криминалне имовине, не могу се идентификовати као модалитети неког генусно вишег института одузимања имовине криминалног порекла, у чије оквире би се могле сврстати. Највише што се може рећи, у погледу заједничког категорисања наведених мера, јесте да обе припадају ширем скупу специфичних кривичноправних мера намењених одузимању криминалне имовинске вредности.

- Главне разлике између мере редовног одузимања и мере проширеног одузимања криминалне имовине могу се увидети на плану њихове посебне сврхе. Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом, примарно представља један кривично неутралан чин поништавања имовинских ефеката доказаног кривичног дела. На другој страни, примена мере проширеног одузимања имовине проистекле из кривичног дела садржи изразито ангажовану противкриминалну конотацију, јер је усмерена на уништавање економског потенцијала актера организованог и другог тешког криминалитета и самих криминалних организација. Обе наведене мере допунски остварују и друге начелне циљеве (нпр. афирмација принципа правичности, забране богаћења путем криминала и тсл.), мада унеколико различито, и у том погледу.

- Српски модел проширеног одузимања криминалне имовине се налази у почетној фази свог развоја. Није у потпуности усклађен са принципима домаћег правног поретка, нити са међународним стандардима људских права. Ради његовог побољшања, неопходно је интервенисати у самом концепту законске претпоставке о имовини проистеклој из кривичног дела. Потребно је очувати (успоставити) одређену лагану узрочно-последичну везу између имовине за коју се сматра да проистиче из кривичног дела и извесних објективних фактичких околности које указују на криминалне делатности које могу бити извор имовине која подлеже одузимању. При томе, осуда учиниоца за кривично дело из прописаног каталога, треба да буде стожер око кога се, уз одређене објективне

фактичке околности, формира законска претпоставка да одређена имовина потиче од криминала.

- Терет доказивања у поступку за одузимање имовине проистекле из кривичног дела треба поделити између јавног тужиоца и власника, као странака у поступку. Јавни тужилац треба да буде обавезан да пружи доказе, у погледу свих елемената дате законске претпоставке, да имовина у питању проистиче из кривичног дела, и то најмање до нивоа основане сумње (осим у погледу правноснажне осуде). На другој страни, власник може заштитити своју имовину од одузимања уколико оспори супротну тезу тужиоца, за шта би било довољно да само учини вероватним законитост стицања дате имовине. У случају равнотеже вероватноћа, предност би припадала власнику.

- Значајне могућности у погледу одузимања имовине криминалног порекла постоје и у области посебног дела кривичног права. Кривично дело прања новца директно је повезано са одузимањем имовинских плодова криминала. Правила доказивања криминалног порекла објекта радње код овог кривичног дела, уколико предикатно тј. претходно кривично дело није утврђено, могу послужити као путоказ за допуну нашег позитивноправног модела законске претпоставке о имовини проистеклој из кривичног дела (утврђивање објективних фактичких околности). Такође, оправдано је испитати потребу и домаћај криминализације незаконитог богаћења од стране јавних функционера, посматрано из угла механизма одузимања имовине потекле од криминала.

- Предлаже се нормативно увођење аутономног појма „криминална делатност“, чија би садржина била дефинисана у интерпретативним одредбама КЗ (слично појму привредне делатности из нове тач. 21а, ст. 3, чл. 112 КЗ). У вези с тим, уместо синтагме „имовина проистекла из кривичног дела“ предлаже се коришћење синтагме „имовина проистекла из криминалне делатности“, односно промена назива ЗОИПКД у „Закон о одузимању имовине проистекле из криминалне делатности“.

- У нашем правном систему је правно могућ и оправдан плуралитет института и механизма одузимања имовине криминалног порекла. Поред специфичних мера и класичних инструмената кривичног права, уз одређена прилагођавања, постоји простор за увођење и некривичних механизма, као што су грађанскоправно одузимање *in rem* и одузимање криминалне имовине у управном правном поступку.

7. Закључак

Докторска дисертација Мирослава М. Ђорђевића, под насловом „Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела“, представља заокружену целину, која свеобухватно обрађује и разматра укупност могућих кривичноправних одговора на околност да је вршењем кривичног дела противправно прибављена извесна имовина односно имовинска корист. Према је класичан институт одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом, који се примењује у односу на вредности које су вршењем кривичног неправа непосредно одузете од оштећеног, дуго времена представљао основни механизам поновног успостављања нарушене имовинске равнотеже, развој све озбиљнијих форми криминалитета условио је настанак и других форми одузимања имовине учиниоцима кривичних дела, где није могуће непосредно доказати узрочно-последичну везу између имовине затечене у притежању окривљеног, и конкретног кривичног дела које се учиниоцу ставља на терет. Интензивни продор овог института у међународном и упоредном законодавству довео је до његовог увођења и у домаће право. Тема дисертације је врло актуелна, а проблеми који се у практичној примени одузимања имовине учиниоцима кривичних дела срећу изазовни.

Истраживање аутора је обимно, у том делу надилазећи неке уобичајене захтеве. Дисертација обухвата 606 страница текста (проред основног текста 1.5), укључујући списак литературе и садржаје које утврђују универзитетска правила. Списак коришћене литературе садржи јединице на српском и енглеском језику. У погледу појединих домаћих извора који се односе на позитивне прописе могла су бити коришћена и допуњена издања коментара и уџбеника. Анализа је обухватила готово све релевантне радове из српске и југословенске доктрине, док је литература на енглеском језику могла бити и потпунија. Рад је постављен врло прегледно. Његових девет поглавља, од приказа упоредноправних решења до самог краја, разложени су на логичне потцелине. Уредност у писању је беспрекорна. Представља реткост да се у радовима овог формата не наиђе готово ни на једну грешку у писању. Начин цитирања је доследан усвојеним правилима. У дисертацији се срећу и извесна понављања, која, имајући у виду њен обим, не прелазе меру уобичајеног.

Одабир држава чије се законодавство унутар упоредноправног прегледа обрађује је репрезентативан, иако у односу на поједина решења из страног права недостаје поглед релевантних кривичара из односне доктрине. То се међутим није одразило на тачност приказа. Историјски део обухвата излагање развоја сродних института у домаћем послератном законодавству. Правна природа тзв. редовног и проширеног одузимања приказана је врло детаљно, уз навођење готово свих релевантних мишљења из домаће науке. Аутор се опредељује за гледиште које и једној и другој форми одузимања придаје *sui generis* природу (стр. 137), изван система кривичних санкција и других сродних мера и института. Притом, критикује се правни термин „имовине проистекле из кривичног дела“, и заговара назив имовине проистекле из „криминалне делатности“.

У деловима рада који разматрају одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом и одузимање имовине проистекле из кривичног дела излажу се основне законске претпоставке и карактеристике ових института, уз актуелне проблеме на које наилази судска пракса. Обрада наведених обележја и појмова је подробна и догматски поткована, премда на неким местима можда и сувише уздржана, и формално излишно померена из основног текста (у фусноту). У погледу већине питања аутор наводи образложено мишљење, углавном не нагињући неком радикалном правном тумачењу, што је, имајући у виду осетљивост проширеног одузимања из угла основних слобода и правних гаранција, примерено. Унутар међународноправног оквира се разматрају одабрани извори права Европске уније, и анализира сагласност постојећих решења са прихваћеним стандардима у погледу поштовања права на мирно уживање имовине, правично суђење и забрану ретроактивности. Како се данас проширена конфискација имовине кривичног порекла сматра ипак нужним механизмом заштите, кандидат закључује да легитимност проширеног одузимања може опстати само уз очување ваљаног баланса између кривичноправне заштите и погођених слобода и права грађана. У раду су анализирани и одабране одлуке Европског суда за људска права у овој материји.

У поглављу које се односи на анализу одузимања имовине проистекле из кривичног дела у нашем праву, кандидат М. М. Ђорђевић истиче основне недоумице у примени Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног

дела. Иако је овај пропис по својој природи највећим делом процесног карактера, па се у том смислу можда и сувише екстензивно образлажу и одговарајући процесни институти (финансијска истрага, разликовање привременог и трајног одузимања итд.), нарочита пажња оправдано је посвећена питањима материјалноправне или мешовите правне природе, а нарочито законској претпоставци о имовини проистеклој из кривичног дела. Кандидат ту *de lege ferenda* предлаже (стр. 361) да се тужиоцу наметне обавеза „да [до нивоа основа сумње] изнесе и доказе о вероватноћи постојања тзв. предикатног кривичног дела из којег је проистекла имовина чије одузимање захтева“. Евентуална равнотежа вероватноћа (balance of probabilities) тумачила би се у корист власника, па би јавни тужилац морао доказати да његови докази претежу над доказима власника (preponderance of evidence). Кандидат се такође залаже и да каталог кривичних дела на која би могло применити проширено одузимање буде законом даље прецизиран, и сведен превасходно на дела организованог криминала и друге тешке облике криминалитета мотивисаног стицањем знатне имовинске користи (стр. 334), иако без дефинисања критеријума сужавања.

На плану аргументације и одбране легитимности проширеног одузимања у савременим правним системима аутор нарочити значај придаје сродним кривичним делима, чије оправдање једнако почива на нужности одузимања учиниоцима противзаконито стечене имовине. Стога феномену прања новца (чл. 245 КЗ), регулисаном и бројним међународним конвенцијама, кандидат оправдано посвећује посебну пажњу. Како ово кривично дело има смисла само уколико се њиме хоће захватити у имовину сумњивог криминалног порекла, његова све заступљенија примена на међународном плану подупире и легитимност проширеног одузимања. Кандидат разматра и грађанскоправне алтернативе у некривичним поступцима одузимања имовине, закључујући да би такве моделе требало увести у каскадном редоследу, само уколико није могуће кривично одузимање.

Докторска дисертација Мирослава М. Ђорђевића представља несумњив допринос кривичноправној обради институтâ одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом и имовине проистекле из кривичног дела. Заступани ставови се излажу јасно и прегледно. Аутор уверљиво влада предметном материјом, уз теоријски поткрепљене и практично примењиве закључке. Имајући у виду све карактеристике ове дисертације, сматрамо да рад

кандидата Мирослава М. Ђорђевића, под насловом „Одузимање имовине учиниоцима кривичних дела“ у свему испуњава законске и статутарне услове који се захтевају да би се рад могао прихватити као докторска дисертација, због чега Комисија

п р е д л а ж е

да Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, и да одреди комисију пред којом ће кандидат Мирослав М. Ђорђевић бранити предметну докторску дисертацију.

У Београду, 5. априла 2018. године

Чланови Комисије:

др Зоран Стојановић
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

др Наташа Делић
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

др Игор Вуковић
ванредни професор Правног факултета
Универзитета у Београду